

24. Charta 77 a Romové

Chartovní dokument z roku 1978 přesně pojmenoval problémy, které ale zůstávají nevyřešeny dodnes

Komunisté se dostali v Československu i jinde k moci s příslibem odstranění vykořisťování a sociální nerovnosti. Myšlenky, jimž řada z nich opravdu věřila, se snažili přetavit do politické reality mimo jiné i v případě Romů – dobově „občanů cikánského původu“. V kombinaci s byrokraticko-represivním charakterem socialistické diktatury, hospodářskými problémy i přežívajícími rasistickými stereotypy velké části obyvatelstva (včetně mnoha členů a funkcionářů strany) byly ovšem důsledky krajně rozporuplné.

Zatímco v první polovině 50. let komunistické elity zvažovaly uznání „cikánů“ jako národnosti se skupinovými právy, koncem této dekády se od podobných plánů odklonily. Zákonem z roku 1958 pak stát zakázal Romům kočovat a politické i bezpečnostní složky se snažily všech asi 300 tisíc československých Romů co nejdříve asimilovat.

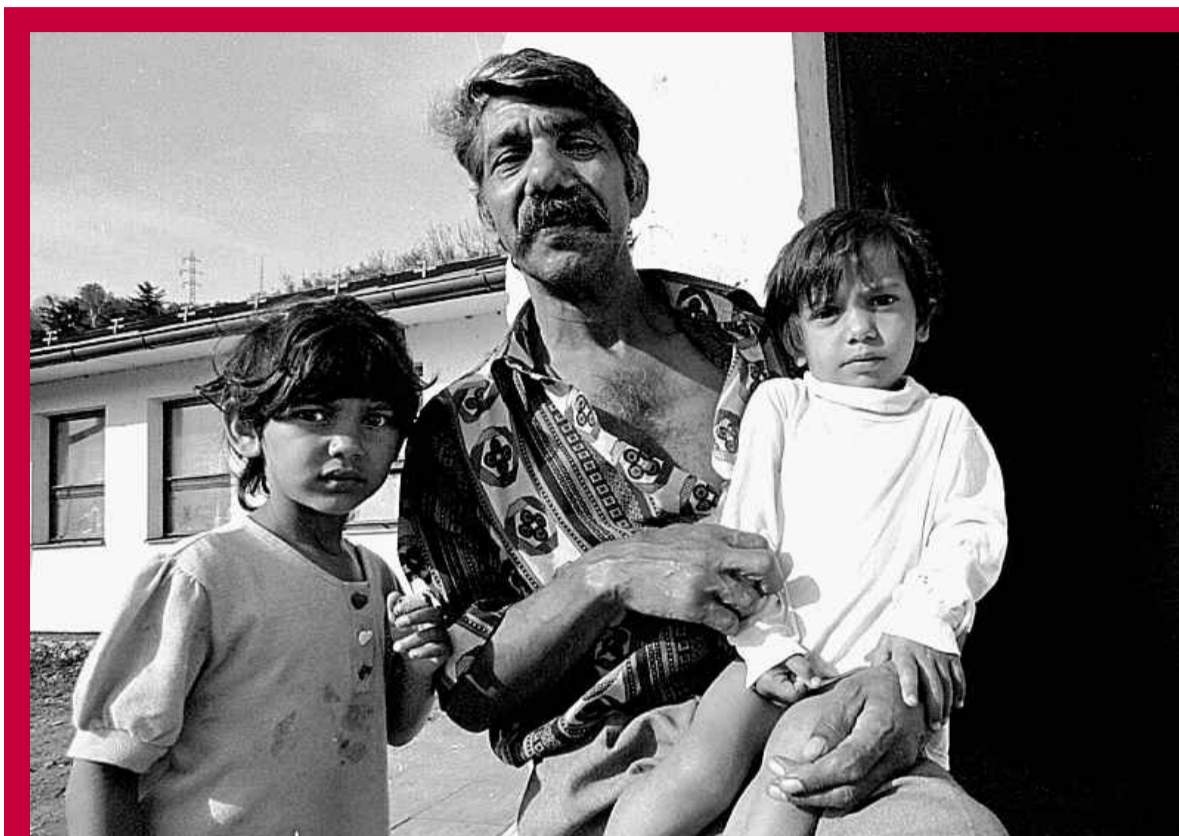
To obnášelo nucené usazení, ale také zákazy pobytu; tlak na rozptýlení, ale také řízenou koncentrací (například v mosteckém Chánově); popírání existence celé této skupiny lidí, ale také její plošné soupisy, cílenou kontrolu a třídění podle nejrůznějších kritérií. Zatímco se životní úroveň velké části obyvatelstva od 50. do 70. let vcelku hmatatelně zvyšovala, většina Romů nadále žila v nedůstojných podmínkách.

Chartisté byli s Romy v kontaktu

Charta 77 od počátku vnímala romskou problematiku s velkou naléhavostí. Zájem chartistů vycházel nejen z již zmíněných důvodů, tedy nouze, diskriminace a nucené asimilace Romů, ale i z jistého pocitu sounáležitosti obou skupin, tedy lidí vyloučených na jedné straně politiky a na straně druhé sociálně. Romové zároveň probouzel zájem chartistů i jako lidé „nezapletení“ – na rozdíl od drtivé většiny společnosti – do normalizačních kompromisů.

Někteří chartisté po zákazu původního povolání působili jako sociální pracovníci a byli s romskými komunitami v živém kontaktu. Klíčovou roli tu sehrál především filozof Zdeněk Pinc, který pracoval mezi „občany cikánského původu“ na Žižkově a Smíchově a organizoval letní tábory pro romské děti.

Chartistický dokument *O postavení romských spoluobčanů* z roku 1978 se tak zejména díky síti sociálních pracovníků a dalších lidí pracujících mezi Romy stal hlubokou sondou do novodo-

Chartisté na Romech zajímal nejen jejich pohnutý osud a složitá situace, jež zahrnují mezi témata, kterým věnovali své dokumenty, ale také to, že nebyli „zapleteni“ s režimem a normalizačními kompromisy, jaké uzavírala většinová společnost. FOTO MAFRA - JAN KARÁSEK

bé historie i aktuální normalizační přítomnosti života Romů mezi Čechy a Slováky. Kromě výše zmíněných dlouhodobých problémů jeho autoři kritizovali i zrušení Svazu Cikánů-Romů (existoval v letech 1969–1973), jež vedlo ke stavu, kdy Romové jako skupina nemohli o své situaci nijak vyjednat ani se bránit represím.

Za zcela protiprávní, ba protiústavní chartisté považovali praxi odebrání dětí a sterilizaci romských žen, jež podle nich vystavovala československé instituce podezření ze spáchání zločinu směřujícího ke genocidě národní či etnické skupiny. Právě těmto problémům se řada chartistů věnovala soustavně, a to v podobě přímé praktické pomoci a podpory postiženým rodinám.

„Problém oné doby“, který zůstal

Útlak, jemuž byli nuceni čelit Romové, i nefunkčnost nejrůznějších opatření namířených vůči nim, pokládali chartisté za

projevy obecnějších problémů tehdejšího systému. Nermalou část obtíží romské menšiny ale nevyřešil ani pád komunistické diktatury. Za projev dobové asimilační politiky považovali chartisté například stav, kdy se nekompatibilita romských dětí s českou či slovenskou školou řešila přerazováním až pětiny romských dětí do zvláštních škol – místo aby se pro ně zakládaly školy a třídy, v nichž by se učily romsky a jež by rozvíjely třeba i specifické jejich talenty.

Jak ukazuje vývoj posledního čtvrtstoletí, kdy se u tohoto diskriminačního přístupu v zásadě setrvává a kdy se proti alternativním řešením pravidelně zvedá vlna společenského odporu, jedná se o problém mnohem hlubší, než abychom jej mohli ztotožňovat jen s komunistickým útlakem.

Charta 77 naopak správně předpovídala hrozbu masové nezaměstnanosti mezi Romy v důsledku udržování romské komunity jako rezervoáru nekvalifikované

pracovní síly. Další oblast kritického zájmu chartistů, totiž nedůstojné bydlení mnoha romských rodin, rovněž doznala po sametové revoluci výrazného zhoršení – Romové již neobývají chátrající činžovní domy pražského Žižkova či Smíchova, ale častěji ubytovny na odlehlých místech.

Stejně aktuální jako upozornění na řadu diskriminačních praktik vůči Romům je i přesvědčení chartistů, že společnost jako celek je za tento stav morálně spoluzodpovědná – a také, že nikoho nelze nutit k integraci proti jeho vůli.

„O tom, zda menšina splyne s většinou, nebo zdali si svá specifika udrží... nemůže rozhodnout nikdo jiný než ona menšina sama,“ říká prohlášení Charty 77 věnované romské problematice z konce 70. let. Tato slova byla v té době značně nesamozřejmá nejen z hlediska komunistických elit, ale i většinové společnosti. Bohužel se zdá, že takovými zůstávají i v roce 2017.

Uteká vám začátek seriálu? Předplatné si můžete objednat na tel. 225 555 533 nebo na internetové stránce www.lidovonoviny.cz/charta. V ceně předplatného je i přístup do digitálního archivu Lidových novin, o žádný díl tak nepřijedete.

NÁSTROJE REPRESE

Rozklad ve vězení

Pro člověka odsouzeného za politické trestné činy neskončilo jeho martyrium rozsudkem. V 50. letech, kdy bylo Československo poseto věznicemi, trestaneckými pracovními tábory a pracovními útvary, představovala nucená práce vězňů zásadní produkci některých odvětví národního hospodářství. Od plnění norem se odvíjela „práva“ vězně: lepší strava, možnost návštěvy rodinných příslušníků, potěšení z napsaného či přijatého dopisu. A naopak: za neplnění následovaly nižší přídělky stravy, zákazy návštěv i pobytu v korekci. V memoárové literatuře jsou špatné životní podmínky politických vězňů, násilí a šikana mnohokrát popsány.

Po přechodné snaze o zlepšení stavu československého vězeňství v 60. letech se na počátku 70. let znovu vrátil pořádek z let minulých: třídní přístup, cílená šikana vězňů svědomí a jejich izolace od ostatních, nasazení tajných spolupracovníků, pracovní normy... Snaha domoci se práva byla takřka nemožná. Pobyt za mřížemi měl člověka dále deprimovat, ne převychovat. Politickým vězňům alespoň morálně pomáhala podpora ze zahraničí (Amnesty International), z domova pak činnost disentu samotného (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných). Ty případy porušování občanských práv dokumentovaly a medializovaly.

MALÍ VELCI CHARTISTÉ

Zuzana Richterová: zbyl jen odchod

Tři dny před závěrečnými státnicemi v roce 1971 byla brněnská rodačka Zuzana Richterová (*1948) zatčena a odsouzena. Za vybičení k neúčasti v prvních pookupačních volbách si vysloužila půlroční vazbu a následně pětiletou podmínku. Ze studií na Filozofické fakultě tehdejší Univerzity J. E. Purkyně v Brně byla vyloučena.

Stejný osud postihl i jejího manžela Aleše. Chartu 77 společně podepsali v první vlně už v prosinci 1976, po zveřejnění podpisů přišly represe: domovní prohlídka, vyhazov z práce. „Při té naší domovní prohlídce byl stejný vyšetřovatel, který mě zatýkal už v roce 1971,“ vzpomínala Richterová před lety pro server iDnes.cz. Po uplynutí podmínek se několikrát pokusila o znovupřijetí na filozofickou fakultu, ale marně. Buď jí nepřijali, nebo nedlouho po přijetí opět vyhodili. Živila se jako uklízečka a sociální pracovníce.

V brněnském bytě proslulého jihomoravského disidenta Jiřího Müllera se v době normalizace účastnila bytových seminářů a bytového divadla. V 80. letech se nakonec podobně jako mnozí její přátelé rozhodla i s celou rodinou pro odchod ze země. Po pádu komunismu se do Československa vrátila a společně s manželem konečně dostudovali.

HISTORIE ČESKÝCH PROTIKOMUNISTICKÝCH AKTIVIT

Úkol pro exil: Západ o nás musí stále vědět

Je to trochu paradox. Českoslovenští političtí exulanti, kteří byli v kontaktu s domácí protirežimní opozicí a snažili se o jejich aktivitách průběžně informovat západní veřejné mínění už od úsvitu normalizace, se na zveřejnění úvodního Prohlášení Charty 77 v západních médiích nepodíleli – vůbec o něm totiž nevěděli.

Onen pověstný první mediální výstřel týkající se nové opoziční iniciativy zajistil spisovatel Pavel Kohout a jeho prostřednictvím redaktor rozhlasové stanice Deutschlandfunk Hans-Peter Riese. Ten dojednal v předních západních denících od Frankfurter Allgemeine Zeitung přes pařížský Le Monde po New York Times, že informaci o vzniku Charty 77 zveřejní. Koordinovaná akce vyšla a úvodní „salva se konala ve vsí mohutnosti“, jak později vzpomínal Pavel Kohout.

Aby byly informace účinné, musí být v domácím jazyce

Utajení však exulanti neměli chartistům za zlé. Věděli, že jejich úkol bude mnohem obtížnější: po úvodní mohutné publicitě, která odezní, trvale poutat v následujícím období pozornost Západu k aktivitám opozice. K tomu ale nestačilo vydávat exilová periodika v češtině, nezbytné bylo ovlivňovat západní veřejné mínění přes tamní většinová média, a to v jazycích těchto společností.

Takové aktivity vyvíjel už od počátku

K neaktivnějším exilovým médiím patřily Listy Jiřího Pelikána. Vycházely nejen v češtině, ale také v italštině, francouzštině a dalších jazycích. Komunistická propaganda samozřejmě měla jasno: pro mrzký dolar od imperialistů udělá exil kokol. FOTO ARCHIV

Obsah seriálu

6. 1. Geneze vzniku Charty 77 a jejího prvního dokumentu, 7. 1. Helsinky 75 a Charta 77, 9. 1. Reakce moci I – anticharta, 10. 1. Reakce moci II – rezoluce proti Chartě 77, 14. 1. Underground v Chartě 77, 16. 1. Neznámí chartisté, 17. 1. Ti, kdo Chartu 77 nepodepsali, 18. 1. Dokumenty Charty 77, 19. 1. Charta 77 a Svobodná Evropa, 20. 1. Exilová média a Charta 77, 21. 1. Policejní akce proti Chartě 77, 23. 1. VONS, 24. 1. Zpravodajské akce StB proti Chartě 77, 25. 1. Exil a Charta 77, 26. 1. Infoc, 27. 1. Charta 77 a česko-německá otázka, 28. 1. Ženy v Chartě 77, 30. 1. Podpora ze zahraničí – Nadace Charty 77, 31. 1. Charta 77 a ekologie, 1. 2. Chartovní a postchartovní „zahraniční politika“, 2. 2. Charta 77 a romská otázka, 3. 2. Vývoj Charty 77 v 80. letech a její politizace, 4. 2. Literární obrazy Charty 77, 6. 2. Charta 77 v pamětních místech, 7. 2. Charta 77 jako zdroj polistopadového liberalismu?, 8. 2. Neokonzervativci v Chartě 77, 9. 2. Chartovní a postchartovní levice